

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (Print), ISSN 2663-0273 (Online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

УДК: 316.324.7:37]:316.722

Василь Іванович Зінкевич

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Львівська область, 82100, Україна

E-mail: Zinkevych1971@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1004-1685>

Received 31 September 2019; revised 16 October 2019; accepted 20 November 2019

DOI: 10.15421/351916

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ СИСТЕМИ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті обґрунтовується гіпотеза про те, що сучасні проблеми розбудови освіти XXI ст. сучасні філософія освіти і педагогіка вирішити не спроможні, оскільки їх методологічні засоби не здатні це зробити. Тому пропонується звернутися до теорії пізнання основним методом якої «є ідеальне розумове відтворення предмета вивчення у відповідних категоріальних структурах». На цій основі здійснити раціональну реконструкцію предмету дослідження – соціальну систему індустріальної освіти, як найбільш вивчену і реально ще діючу цілісність. Для ефективного відтворення її структурних і функціональних параметрів пропонується звернутися до парадигми «життєвого циклу освітніх систем у контексті цивілізаційного підходу» на основі використання когнітивного аналізу. Її перевага полягає тільки у тому, що даний концепт «схоплює» явище освіти в цілому. Це означає, що явище цивілізаційної освіти вивчається у якості соціального інституту і соціальної системи індустріального суспільства.

При цьому сила когнітивного аналізу полягає у тому, що у якості вихідних одиниць аналізу виступає накопичено світовою спільнотою наукове знання про освіту. Новим є виявлення діалектики суб'єктного та об'єктного виміру когнітивних практик. Це дозволяє проводити дослідження когнітивного виміру еволюції сфери знання на основі системних відносин, які складаються в процесі формування нових проблемних областей. Цей висновок має принципове значення, оскільки є потреба у подальшому дослідити проблему становлення глобальної освіти у горизонті саморозгортання інформаційної цивілізації.

Нова форма життєустрою планетарного світу, ще тільки народжується, тому спрогнозувати саморозгортання і форму системи освіти можна тільки на основі вивчення загальних алгоритмів зміни форм його буття на попередніх етапах. При цьому звертається увага на той факт, що освіта інформаційної цивілізації не виростає з освіти індустріальної доби.

Ключові слова: соціальна система освіти, цивілізація, цивілізаційний підхід, життєвий цикл, зародження, зростання, зрілість, сходження.

Vasyl I. Zinkevich

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine)

E-mail: Zinkevych1971@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1004-1685>

Civilization approach as instrument of analysis of the industrial education system

Abstract.

The article substantiates the hypothesis that the modern problems of the development of education in the 21 century, philosophies of education and pedagogy cannot be solved because their methodological tools are not sufficient for it. Therefore, the author proposes to turn to the theory of cognition, the basic method of which is «the perfect mental reproduction of the object of study in the relevant categorical structures». Taking it as the basis, it is necessary to carry out a rational reconstruction of the subject of study – the social system of industrial education, as the most studied and actually still functioning integrity. To effectively reproduce its structural and functional parameters, the author suggests resorting to the paradigm of the «life cycle of educational systems in the context of a civilizational approach» based on the use of cognitive analysis. Its

advantage is only that the concept «grasps» the phenomenon of education as a whole. This means that the phenomenon of civilization education is studied as a social institution and social system of the industrial society.

The power of cognitive analysis lies in the fact that the accumulated scientific knowledge of the world community about education steps forward as the starting point of the analysis. What is new is the revelation of the dialectics of subjective and objective measurement of cognitive practices. This allows us to investigate the cognitive dimension of the evolution of the sphere of knowledge on the basis of systemic relationships that are shaped in the process of forming new problem areas. This conclusion is of fundamental importance as there is a need to further explore the problem of becoming a global education in the horizon of self-unfolding information civilization.

The new form of life of the planetary world is still being born, thus, it is possible to predict the self-unfolding and form of the education system only on the basis of studying the general algorithms for changing the forms of its existence in the previous stages. Attention is drawn to the fact that the formation of information civilization does not grow out of the education of the industrial age.

Keywords: social education system, civilization, civilization approach, life cycle, origin, growth, maturity, ascension.

Василий Иванович Зинкевич

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко
E-mail: Zinkevych1971@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1004-1685>

**Цивилизационный подход как инструмент анализа
технократического образования**

Аннотация.

В статье обосновывается гипотеза о том, что современные проблемы развития образования XXI века. современная философия образования и педагогика решить не в состоянии, поскольку их методологические средства не способны это сделать. Поэтому предлагается обратиться к теории познания основным методом которой «есть идеальное воспроизведение предмета изучения в соответствующих категориальных структурах». На этой основе осуществить рациональную реконструкцию предмета исследования - социальную систему индустриального образования, как наиболее изученную и реально еще действующую целостность. Для эффективного воспроизводства ее структурных и функциональных параметров предлагается обратиться к парадигме «жизненного цикла образовательных систем в контексте цивилизационного подхода» на основе использования когнитивного анализа. Ее преимущество заключается только в том, что данный концепт «охватывает» явление образования в целом. Это означает, что явление цивилизационного образования изучается в качестве социального института и социальной системы индустриального общества.

При этом сила когнитивного анализа заключается в том, что в качестве исходных единиц анализа выступает накопленное мировым сообществом научное знание об образовании. Новым является выявление диалектики субъектного и объектного измерения когнитивных практик. Это позволяет проводить исследования когнитивного измерения эволюции сферы знания на основе системных отношений, которые складываются в процессе формирования новых проблемных областей. Этот вывод имеет принципиальное значение, поскольку есть потребность в дальнейшем исследовать проблему становления глобального образования в горизонте саморазвертывания информационной цивилизации.

Новая форма жизнеустройства планетарного мира, еще только рождается, поэтому спрогнозировать саморазвертывание и форму системы образования можно только на основе изучения общих алгоритмов изменения форм его бытия на предыдущих этапах. При этом обращается внимание на тот факт, что образование информационной цивилизации не вырастает из образования индустриальной эпохи.

Ключевые слова: социальная система образования, цивилизация, цивилизационный подход, жизненный цикл, зарождение, рост, зрелость, восхождение.

Постановка проблеми.

Значну увагу інтелектуального загалу сучасного світу нині спрямовано на вирішення проблем загальної і професійної освіти. Причина цього кроку полягає у тому, що, з одного боку, сучасне виробництво не отримує підтримки у переході від принципу динамічної рівноваги до принципу сталої рівно важкості, що часується з глибин ХХІ ст., а з іншого – молоде покоління, вступаючи у сферу існуючої системи освіти, не має уяви про своє професійне майбутнє.

І це виявляється соціальною гострою проблемою, оскільки вона, з одного боку, торкається мільйонів і мільйонів людей на планеті, а з іншого, – сигналізує про зміну провідної детермінанти планетарного розвитку, що спрямовує нас у сферу превалювання духовного виробництва над матеріальним. Закономірно постало питання про спосіб й засоби її вирішення.

Багаточисельні публікації з приводу стану і перспектив сучасної освіти у наукових журналах педагогів і менеджерів від освіти, що намагаються «угамувати» потік негараздів в освітньому просторі не мають, на жаль, успіху. Це відбувається, з нашого погляду, з однієї тільки причини, - вони усі розробляються на основі алгоритму буття індустріальної цивілізації, інтерпретуються авторами через призму їх власного педагогічного досвіду або помірковано пролонгуються від індустріальної доби у інформаційну.

На наш погляд, ситуація вимагає застосувати принципово інший підхід і інші інструменти, оскільки планетарне людство потрапило у міжцивілізаційний зсув і тому система освіти перелаштовується на основі дії чинників, що притаманні не вузькоспеціалізованому соціальному поділу праці, а більш глибокому за топологією і тому більш потужному за силою впливу поділу соціальної праці. На превеликий жаль, сучасна педагогіка не володіє і тому не оперує такими поняттями, а філософія освіти, що сформувалась і розквітла в останню чверть ХХ ст., також від них далека.

До того ж, у сфері освіти панує хибна, на нашу думку, теза про те, що філософія осві-

ти є, одночасно світоглядом, ідеологією, методологією і теорією освіти і педагогіки. Це далеко не так. Справ стан усугубляється тим, що у більшості публікацій з приводу проблем освіти автори не бачать різниці між соціальним інститутом освіти і соціальною системою освіти. Сучасна педагогічна, а навіть ширше – освітянська практика, цілком має право висунути обвинувачення філософії освіти, що вона, філософська думка, не спонукала теоретиків на її основі розробити якщо не фундаментальну теорію освіти і педагогіки, то хоча б закласти її основи.

Тому ми вимушені виходити з того, що маємо на початок ХХІ ст. Для того, щоб побачити реальний стан сучасної освіти, а тим більше спрогнозувати її майбутнє для промисловців, педагогів і батьків, а головне - для молоді, слід змінити методологічну призму теоретичного аналізу і побачити предметне поле освіти у принципово іншому світлі. Варіантів тут достатньо багато, наприклад, можна розглядати його, освітнє поле, у світлі синергетичного, системного, цивілізаційного, інтервального, геронтологічного, транзитивного, іконічного, лінгвістичного, трансгуманістичного, номадологічного, мультимодального, транскультурного, гендерного та інших підходів.

Мета даної статті полягає в обґрунтуванні цивілізаційного підходу до освоєння проблем сучасної освіти, як головного методологічного підходу на основі якого системно розкриваються не тільки проблеми генезису, зростання, зрілості і занепаду соціальної системи індустріальної освіти, а й з'являється можливість на основі встановлених закономірностей її породження спрогнозувати алгоритм самоорганізації соціального інституту інформаційної доби. Це принципово можливо зробити, як нам здається, на основі її життєвого циклу. Одночасно це й принципово важливо для сприяння планетарній спільноті у швидшому становленню соціальної системи інформаційної освіти.

Зробити це ми маємо за допомогою інструменту філософської рефлексії освіти, що «як конструктивний гносеологічний процес, переслідує низку цілей, серед яких можна ви-

ділити: 1) раціоналізацію універсальї освіти; 2) вироблення строгого понятійного апарату цього соціокультурного феномену; 3) побудова загальної теоретичної моделі освіти, як концептуального синтезу міждисциплінарного знання; 4) пояснення освіти як особливого типу предметної реальності, який за допомогою комунікації формує і модернізує культурні способи опредмечування вироблених наукою знань» [1, с.32].

Далі пояснимо нашу дослідницьку установку на контекст частки «цивілізаційний підхід», що нині набув поширення у сфері вітчизняного пізнання соціального світу і відтиснив на другий план формаційну парадигму.

Його поява пов'язана з практикою вживання терміну «цивілізація». Цивілізація, «будучи призначена для пояснення, розуміння і прогностики динаміки великих соціокультурних спільнот, найчастіше, адекватно використовується лише вузьким колом фахівців, які розробляють теорію цивілізації (цівілологію) або працюють в рамках предметно орієнтованого знання саме на реальність цивілізації» [2, с.32].

Г.С. Гудожник підкреслює, що категорією «цивілізація» позначається історично певну якість суспільства, що виражається в специфічній суспільно-виробничій технології і відповідній їй культурі» [3, с.36-37]. Аналогічний підхід до визначення поняття «цивілізація» знаходить відображення також в роботах А.С. Гальчинського, Н.Г. [4, с.20]. Саме така предметна орієнтація дослідників й дозволила визріти, сформуватися і увійти в науковий обіг цивілізаційному підходу.

У свою чергу, «цивілізаційний підхід» прийнято асоціювати з цивілізаційною парадигмою вивчення історії, як однієї з концептуальних версій прочитання її, історії, партитури. Але ми маємо право запитати: які вихідні методологічні установки представників цього підходу, не просто тих, хто знаходить новий імпульс після часткового банкрутства істмату з його формаційним баченням історичної реальності, але що є, на думку Ютти Шеррер, ідеологічним дискурсом?» [2, с.10]. Для нас принципово важливо, що цивілізаційний

підхід, як специфічна ідеологія дослідження, дозволяє нам вивчати цивілізацію та її наслідки для соціального світу, як у лінійно-стадіальному, так і у локальному ключі.

Ми тут не маємо наміру вступати у полеміку з приводу співвідношення понять «цивілізаційного» і «формаційного» підходів. Ми тут поділяємо точку зору на їх зміст і різницю, що наводить Б.С.Єрасов. Він вказує на наявність у феномені цивілізації обов'язкового соціокультурного зв'язку, що обумовлює єдність духовного життя планетарної спільноти або її локацій на певній території і іманентною природньою спадкоємністю. У відповідності з цим цивілізація – це «подолання природного та етнічного початків у людському суспільстві», тому вона ототожнюється з громадянським суспільством, у той час як формація відображає «сутнісний соціально-економічний зміст суспільства» [5, с.88]. Це по-перше.

По-друге, це диференціація духовного життя у межах даної спільноти, у відповідності з яким «поняття цивілізації розкриває локальні та конкретні, випадкові та другорядні характеристики суспільства, а формація – його загальнотипологічні властивості» [5, с.88].

По-третє, це підтримання спадкоємності в існуванні суспільства протягом тривалого часу: формаційний тип розвитку передбачає, за Б.С. Єрасовим, «стадіальність, переривання поступовості та боротьбу протилежностей... а цивілізаційний тип розвитку передбачає спадкоємність, зберігання та передачу культури, що сприяє регуляції життєдіяльності суспільства та уникнення конфліктів» [5, с.88].

Тож, наш методологічний підхід полягає у тому, що основою для виділення історичної доби для аналізу предмету дослідження нами обрано цивілізаційний критерій. При цьому ми не маємо наміру аналізувати зміст базової категорії «цивілізація», а маємо лише використати її як методологічний засіб, як джерело породження і простір буття освіти. Як ми не налаштовані й на аналіз критеріальної основи для їх виділення, оскільки існує достатньо велика кількість цивілізаційних форм буття світової спільноти. Достатньо ґрунтовно явище цивілізації і його віддзеркалення у тео-

ретичній спадщині розглянуто наприклад, у монографічній праці Д.Є. Мурзи «Восточно христианская цивилизация: социокультурное устройство и идентичность» [6, с.476] або до підручника А.С.Панаріна з філософії історії [7, с.431].

Тому тут ми наведемо лише мінімум необхідної інформації для обґрунтування предмету і граничних меж поля даного дослідження. Наприклад, в «Философском энциклопедическом словаре» наводиться три його значення: 1) синонім культури; 2) рівень або ступінь суспільного розвитку матеріальної і духовної культури; 3) ступінь суспільного розвитку, наступна за варварством [8, с.765]. В цілому тільки Ріккертю вдалося сформулювати програму філософсько-історичної науки, до сих пір не втратила свого значення. Він виділив три напрямки в філософії історії: 1) узагальнення історичного процесу, зведення окремих «історій» в єдину всесвітню історію; 2) відшукання сенсу історії; 3) методологія історичного пізнання [7, с.431].

Якщо звернутися до джерел сучасної «Вікіпедії», то можна прочитати наступне: «Цивілізація (від лат. *civilis* – громадський, державний) – це спосіб життя великої спільноти людей, що посідає певну територію, сповідує свою релігію, розвиває власні культурні традиції й систему цінностей, удосконалює оригінальний комплекс суспільно-економічних відносин. Історично сформована культурна спільність людей характеризується неповторним способом життя. Для нас принципово важливо звернути увагу на зміст явища цивілізації. Як подано у підручнику «Філософія історії» цивілізації - це: «великі, довгостроково існуючі самодостатні спільноти країн і народів, виділених на соціокультурній основі своєрідність яких обумовлено в кінцевому рахунку природними, об'єктивними умовами життя, в тому числі способом виробництва. Ці спільноти в процесі своєї еволюції проходять (тут можна погодитися з А. Тойнбі) стадії виникнення, становлення, розквіту, надлому і розкладання (загибелі). Єдність світової історії виступає як співіснування цих спільнот в просторі і в часі, їх взаємодія і взаємозв'язок.

Виділення цих спільнот становить, отже, першу передумову цивілізаційного підходу до історії в його сучасному розумінні. Друга передумова - розшифровка соціокультурного коду, що забезпечує існування і відтворення спільнот, їх своєрідність і відмінність один від одного. Ключовим поняттям тут є культура в усьому її різноманітті. І тут вже багато що залежить від того, які її аспекти виявляються в центрі уваги. Найчастіше у сучасного прихильника цивілізаційного підходу на перший план виступає духовна культура, вкорінена в народі, або ментальність (менталітет), що розуміється у вузькому сенсі слова, тобто як потаємні пласти суспільної свідомості.

Але нікуди не піти від питання: як і звідки виник цей соціокультурний код? Тут вже без звернення до об'єктивних умов існування спільноти не обійтися. Об'єктивні умови - це і природні (природне середовище), і антропологічні, яка започаткована ще в доісторичну епоху, і соціальні (спосіб, яким люди забезпечували себе життєвими засобами, міжгромадського впливу та ін.) фактори. Таким чином, соціокультурний код є результат взаємодії різноманітних факторів.

Головне тут - процес олюднення, цивілізованості, облагородження самого суб'єкта історії, тобто індивіда і роду *homo sapiens*» [9]. Тож, у самий останній час в середовищі вітчизняних істориків, філософів почастишали спроби якось упорядкувати, привести в деяку логічно вивірену систему існуючі концепції цивілізації. Є навіть пропозиція виділити нову науку під назвою «цивіліографія» [10, с.384].

Цивілізація розвивається за власними законами і характеризується такими параметрами, як геополітичне становище, природні ресурси і господарська діяльність, етнодемографічна ситуація, державний лад і політична система, зовнішня політика, культурно-релігійні здобутки. Саме цивілізаційний підхід дає можливість дослідити конкретний фактичний матеріал, з'ясувати місце і роль окремих країн і народів у регіональній і світовій історії» [11].

Тож, за визначенням багатьох дослідників цивілізація - «це простір, культурна зона, сукупність культурних характеристик і фено-

менів». У багатьох дефініціях саме культура виступає основною ознакою цивілізації. Ми з цим не зовсім погоджуємось, оскільки нова культура є продуктом нової цивілізації. Вона, реалізована культура, завжди виконує консервативну функцію, тобто, протистоїть появі нового устрою планетарної спільноти. Так, наприклад, нині ще немає культури інформаційної цивілізації і тому людство тяжко долає «мертву хватку» культури індустріальної доби, у тому числі й у сфері освітянської діяльності. Далі ми вимушені будемо пояснити це більш детально.

Однак загальний розвиток цивілізаційної теорії породило: французьку (просвітницьку), британську (А.Фергюсон, Г.Т.Бокль, Г. Спенсер), німецьку (І.-Г.Гердера, В.фон Гумбольдт) і російську (М.Я.Данилевський, А.Л.Метліцький, К. М. Леонтьєв, В.І.Ламанський, П.А.Сорокін і ін.) її версії.

Навіть Е.Тоффлер, що є автором прозорової праці «Третя хвиля» зазначив, що вона «опирається на тверде підґрунтя й на те, що можна назвати напівсистематизованою моделлю цивілізації та наших зв'язків з нею» [11, с.15].

Настав час перейти до відтворення змісту систем освіти, що виникли на попередніх етапах цивілізаційного розвитку планетарної спільноти. Це нам необхідно зробити для того, щоб переконатися, що: по-перше, система освіти є рукотворним продуктом, а значить вона визрівала протягом певного часу; по-друге, нам треба напрацювати тактику дослідження проблемного поля – це буде дослідження життєвого циклу найбільш зрілої системи освіти чи ми будемо шукати відповідні фрагменти в усіх видах цивілізаційного поступу світової спільноти.

Тож, для того, щоб виявити зміст і форми буття освіти у структурі цивілізацій ми зупиняємось на виділенні таких етапів або видів цивілізаційного устрою планетарного соціального світу: працивілізація, аграрна, індустріальна (технократична), інформаційна, інтелектуальна, космічна. [12, с.220].

Це означає, що ми виходимо з того, що слід виділяти працивілізацію, що мало пов'язана

з системами освіти, але була предтечею виникнення освіти як системи. Скоріше над усе валідними робочими моделями тут мають стати аграрна, технократична і інформаційна цивілізації. Інтелектуальна цивілізація, що є більш зрілою формою життєустрою планетарної спільноти, але вона скоріше за усе мати систему освіти у такому вигляді як ми її сьогодні собі уявляємо, не буде.

Для цього звернемося до праці К.Корсака, який ще у 2002 році у журналі «Рідна школа» подав розгорнуту характеристику явища освіти у дискурсі доаграрного, аграрного, індустріального і інформаційного суспільств[13, с.7]. Вона нараховує 12 чинників, що оцінюються дослідником у кожному окремому типі суспільства. Наведену порівняння співставлення властивостей суспільства і освіти з наукою можна зустріти також у монографії В.Огнев'юка «Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку»[14, с.380].

З вищезрозглянутого матеріалу стає очевидним, що для відтворення процесу становлення освіти інформаційної доби найбільш корисним є використати закономірності самопородження і саморозгортання і розвитку соціальної системи індустріальної цивілізації, оскільки, по – перше, вона є найбільш зрілою; по-друге, - її життєвий цикл легко відтворити на основі того матеріалу яким володіє планетарна спільнота; по-третє, ми сьогодні є безпосередніми учасниками і свідками четвертого заключного етапу коли вона сходить з планетарної арени.

Отже, цивілізаційного підхід до дослідження явища освіти вимагає розмежувати планетарний культурно-історичний процес на певні етапи яким має відповідати свій тип системи освіти. Додатково треба, як виявляється, розглянути періодизацію і класифікацію цивілізаційного поступу планетарної спільноти, оскільки однозначного погляду дослідників на класифікацію цивілізаційного поступу планетарної спільноти немає.

У якості головного висновку з вищенаведеного матеріалу зазначимо, що для цілісного відтворення життєвого циклу соціальної системи індустріальної освіти цілком валід-

ний саме цивілізаційний підхід, що системно охоплює явище індустріальної освіти і тому може сприяти теоретичному відтворенню алгоритму саморозгортання освіти інформаційної доби в цілому і конкретно її першого етапу – етапу само породження соціальної системи інформаційної доби, оскільки соціальний світ має циклічну природу і сталі закономірності функціонування і розвитку.

Бібліографічні посилання

1. Пунченко, О.П. Образование в системе философских ценностей: Монография /О.П.Пунченко, Н.О. Пунченко. Одесса.: Печатный дом, 2010. 506 с.
2. Ютти, Шеррер. Цивилизация: от локального к глобальному Граду: Монография. Донецк: ДонНТУ, УНИТЕХ, 2008. 236 с.
3. Гудожник, Г.С. Цивилизация: развитие и современность. *Вопросы философии*. 1986, № 3 С. 36-37.
4. Гальчинський, А. С. Становлення суспільства постформаційної цивілізації: Навч. осібник / А.С. Гальчинський. К.: Вища школа, 1993. 544 с.
5. Ерасов, Б.С. Культура, религия и цивилизация на Востоке (Очерки общей теории). М.: Наука. Гл. ред. Восточной литературы, 1990. С.88.
6. Мурза, Д.Е. Восточнохристианская цивилизация: социокультурное устройство и идентичность. Донецк: Вебер, 2009. 476 с.
7. Философия истории: Учеб. для студентов вузов, обучающихся по гуманит. спец. и направлениям / А.С. Панарин, И.А. Василенко, Е.А. Карцев и др.; Под ред. А.С. Панарина. М.: Гардарики, 1999. 431 с.
8. Философский энциклопедический словарь. М.: 1983, С. 765.
9. Цивілізаційний підхід [Електронний ресурс]. Режим доступу://<https://uk.wikipedia.org/wiki>.
10. Черняк, Е.Б. Цивилиография. М., 1996. 384с.
11. Тоффлер, Елвін. Третья Хвиля / 3 англ. пер. А. Євса. К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. С. 15.
12. Бех, В.П. На порозі сингулярності: планетарна спільнота у вирі Всесвіту. Монографія В.П. Бех, Ю.В. Бех; Мін-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П.Драгоманова. К.: МП Леся, 2014. 220 с.
13. Корсак, К. Освіта і суспільство – дороговкази розвитку. *Рідна школа*. 2002, №5. С.7.
14. Огнев'юк, В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. К., 2003. 448с.

References

1. Punchenko, O.P. Obrazovanie v sisteme filosofskih cennostej: Monografiya /O.P.Punchenko, N.O. Punchenko. Odessa.: Pечатnyj dom, 2010. 506 s.
2. Yutti, Sherrer. Civilizaciya: ot lokalnogo k globalnomu Gradu: Monografiya. Doneck: DonNTU, UNITEH, 2008. 236 s.
3. Gudozhnik, G.S. Civilizaciya: razvitie i sovremennost. *Voprosy filosofii*. 1986, № 3 S. 36-37.
4. Galchinskij, A. S. Stanovlennya suspilstva postformacijnoyi civilizaciyi: Navch. osibnik /A.S. Galchinskij. K.: Visha shkola, 1993. 544 s.
5. Erasov, B.S. Kultura, religiya i civilizaciya na Vostoke (Ocherki obshej teorii). M.: Nauka. Gl. red. Vostochnoj literatury, 1990. S.88.
6. Murza, D.E. Vostochnohristianskaya civilizaciya: sociokulturnoe ustroenie i identichnost. Doneck: Veber, 2009. 476 s.
7. Filosofiya istorii: Ucheb. dlya studentov vuzov, obuchayushihhsya po gumanit. spec. i napravleniyam / A.S. Panarin, I.A. Vasilenko, E.A. Karcev i dr.; Pod red. A.S. Panarina. M.: Gardariki, 1999. 431 s.
8. Filosofskij enciklopedicheskij slovar. M.: 1983, S. 765.
9. Civilizacijnij pidhid. Rezhim dostupu://<https://uk.wikipedia.org/wiki>.
10. Chernyak, E.B. Civiliografiya. M., 1996. 384s.
11. Toffler, Elvin. Tretya Hvilya / 3 angl. per. A. Yevsa. K.: Vid. dim «Vsesvit», 2000. S. 15.
12. Beh, V.P. Na porozi singulyarnosti: planetarna spilnota u viri Vsesvitu. Monografiya V.P. Beh, Yu.V. Beh; Min-vo osviti i nauki Ukrayini; Nac. ped. un-t imeni M.P.Dragomanova. K.: MP Lesya, 2014. 220 s.
13. Korsak, K. Osvita i suspilstvo – dorogovkazi rozvitku. *Ridna shkola*. 2002, №5. S.7.
14. Ognev'yuk, V. Osvita v sistemi cinnostej stalogo lyudskogo rozvitku. K., 2003. 448s.